

кожному з цих виборів – що б людина не обрала – вона була самодостатньою. Усвідомити самотійність у здійсненні права вибору – це означає розвиватися всебічно, а коли людина розвивається всебічно, то під впливом цього чинника вона прогресує й розвиває країну, у якій живе. На наш погляд, проблема саме екзистенційного вибору є чи не найпершою в гуманітарному розвитку України.

1. Лепп І. Християнська філософія екзистенції / під ред. В. Ляха, О. Марштупенко; пер. з фр. Київ: Пульсари, 2004. 143 с.

2. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – это гуманізм. *Сумерки богів* / сост. и общ. ред. А. А. Яковлева. Москва: Политиздат, 1989. С. 319–344.

Єремєєва Ірина Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних
відносин та туризму
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
(м. Дніпро, Україна)

ЦИВІЛІЗАЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО АНАЛІЗУ В КОНЦЕПЦІЇ ПИТИРИМА СОРОКІНА

Американський філософ та соціолог Питирим Сорокін запропонував підхід до класифікації цивілізацій, що відрізняється від традиційного. Учений критикував теорії Арнольда Тойнбі та Освальда Шпенглера, вважаючи їх погляди на цивілізацію обмеженими виключно просторовими критеріями, заперечував інтегровану сутність цивілізації та надавав цього статусу суперсистемам або великим формам, у яких формується культура. Еволюцію людства Питирим Сорокін розглядав як єдність різних культурних систем.

Основою цивілізаційного аналізу Питирима Сорокіна є культура соціальної спільноти, що сформована системою цінностей, які логічно та функціонально взаємопов'язані та які поділяє більшість суспільства. У кожній культурі виділяють домінуючі цінності. На основі вивчення еволюції Середземномор'я та Заходу Питирим Сорокін виділяє суперсистеми, що існували протягом трьох тисячоліть:

- ідеаційний тип культури являє собою власну трансформацію з мінімізованими потребами. Природа реальності в цьому типі культури є духовною, нематеріальною та чуттєвою, наприклад, релігійні уявлення. Тобто цілі людей переважно є духовними – спасіння душі, священний та моральний обов'язок тощо. Досягнення цих цілей досягається зусиллями зі звільнення особистості від матеріальних і чуттєвих спокус. В ідеаційній культурі істину

осягають через внутрішній досвід, а благом є нематеріальні цінності. Таким чином, ідеаційна система налаштована на досягнення сенсів та реалізацію цінностей власної місії. За такої системи суспільні інтереси превалюють над особистими, а ідеалом існування є аскетизм. Політична система має теократичний характер. Риси ідеаційної культури отримали прояв у культурі Брахманської Індії, Давнього Китаю (VIII–VI ст. до н. е.), Давньої Греції (IX–VI ст. до н. е.) та західноєвропейського Середньовіччя (V–XII ст.);

- **сенситивний (чуттєвий) тип культури** спрямований на сприйняття матеріального й фізичного характеру споживання та пристосування до зовнішнього середовища. Матеріальні цінності переважають, і саме на їх задоволення спрямований суспільний розвиток. Базовими цінностями є насолода, утилітарність, влада та збагачення. За таких умов особливе значення мають новітні технології та прикладні науки. Сенситивна культура існувала за доби палеоліту, у Давній Ассирії, Античній Греції та Римі. Починаючи з XV ст. цей тип культури домінує в Західній Європі;

- **ідеалістичний (змішаний) тип культури** є посередником між ідеаційною та сенситивною культурами, що складає збалансоване поєднання раціональних та чуттєвих елементів. Потреби та цілі людини є як тілесними, так і духовними, а задоволення цих потреб вимагає внутрішнього вдосконалення особистості та трансформації суспільства. Ідеалістичний тип культури характерний для середньовічної Європи XIII–XIV ст. та Давньої Греції V–IV ст. до н. е.

Таблиця 1

Типи культур у концепції Питирима Сорокіна

Тип культури	Характеристика
Ідеаційний тип	Переважання духовних цінностей Релігійний характер Аскетизм Теократія
Сенситивний (чуттєвий) тип	Переважання матеріальних цінностей Утилітарний характер Технологічність
Ідеалістичний тип	Рівновага базових цінностей ідеаційної та сенситивної культур

Спираючись на наведену типологію, Питирим Сорокін здійснює періодизацію цивілізаційного процесу. Принципом періодизації є зміна домінуючих типів культурних систем (рис. 1). Ідеаційна система відповідає початковому періоду росту цивілізації, ідеалістична – кульмінації розвитку, сенсуальна – періоду їх зрілості та занепаду.

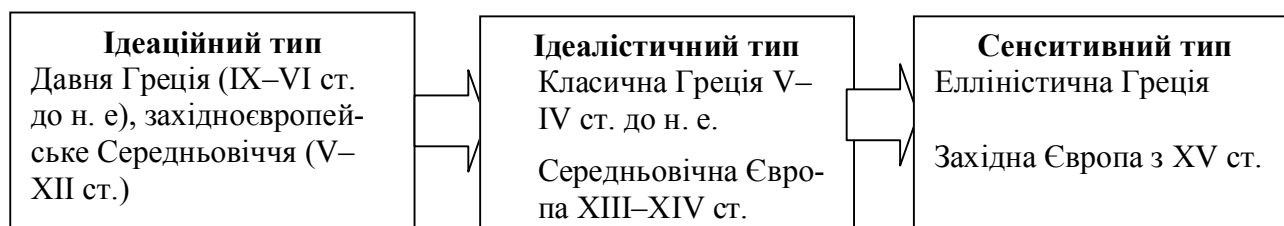

Рис. 1. Схема цивілізаційного процесу на основі еволюції типів культур Питирима Сорокіна (на прикладі цивілізацій європейського регіону)

Класифікація культур надає підстави Питириму Сорокіну заперечувати системність як базову характеристику цивілізації. Дослідник стверджує, що цивілізації в концепціях Освальда Шпенглера та Арнольда Тойнбі є соціальними групами з певним набором культурних, духовних та соціальних норм, які виконують такі функції – інтеграція групи та забезпечення її функціонування. Питирим Сорокін проводить паралель із власною класифікацією та наголошує на існуванні таких форм цивілізацій:

- етнічні групи – об’єднані на основі спільної мови, території та етнічної культури;
- територіально-державні групи – мають спільну державу, цінності, норми та інтереси, що відповідають певній території;
- релігійно-державні цивілізації та ін.

Питирим Сорокін доходить до висновку, що цивілізації є відмінними типами організованих соціальних груп, що відіграють важливу роль в еволюції людства. Такі соціальні групи є основою цивілізації, але кожна цивілізація містить декілька груп, що мають відмінні цінності та норми, які навіть можуть вступати в конфлікт із домінуючою культурою. Тобто цивілізація не є монолітним утворенням, як це трактують класичні цивілізаційні теорії.

1. Касьянов Д. В. Поняття цивілізації в сучасній філософії історії. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 77. С. 44–55.

2. Сорокін П. Человек. Цивилизация. Общество. URL: <https://sociology.knu.ua/sites/default/files/library/enclosed/sorokin.pdf> (дата звернення: 24.04.2021).

3. Халапсис А. В. Зеркало Клио: Метафизическое постижение истории: монография. Днепр: Середняк Т.К., 2017. 384 с.